

התגובה הראשונה היתה של הקלה. הדבר הגרוע ביותר לא קרה. לא היתה הכרעה לאומית מוחצת למען ארץ-ישראל השלמה. לא היתה קפיצה לאומית מטורפת אל תהום הקנאות הלאומנית החשוכה. תנועת-התחייה שרבים ניבאו לה עלייה מסחררת, נשארה תנועה שולית. הליכוד, הנושא את דגל ההתנחלות והסיפוח, לא זכה במנדט חדי-משמעי ומכריע. התיקו הגדול לא היה רק בין שתי מיפלגות. הוא היה גם בין שני המחנות הלאומיים הגדולים, שהתלכדו הפעם במערך ובליכוד. הקרב הגדול בין ארץ-ישראל השלמה ובין ישראל שוחרת-השלום לא הוכרע. סיבוב אחד הגיע לקיצו בתיקו. שני המתאבקים נשארו על רגליהם. בתנאים הנתונים, בישראל של 1981, היתה בכך נחמה כלשהי. כל עוד לא הוכרע הקרב, יש סיכוי. כל עוד יש סיכוי, אפשר להמשיך במאבק. וכל עוד נמשך המאבק, יש תיקווה שההכרעה, כאשר תיפול, תהיה לטובה.

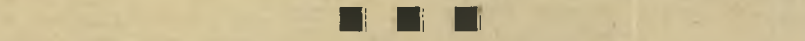
אולם תיקווה זו אינה צריכה להעלים לרגע את העובדה שבחירות אלה מסמכות נות תזווה נוספת ימינה. אין זאת שמיפלגה ימנית מסוימת זכתה בתוספת של קולות. אלא שהזירה המדינית כולה זה ימינה. מחנה-השלום חוסל מבחינה פרלמנטרית. של"י סולקה מן הכנסת. מר"ץ ושי"נוי לא נותרו אלא שרידים מוכים. המערך התגבר והתחזק — אך איזה מערך הוא זה? הסיעה זכתה במה שזכתה אחרי שהשתיקה לחלוטין את קולות היונים שבה. תפקידו היחיד של יוסי שריד במערכת-הבחירות היה לתקוע סכינים בגבם של של"י, ר"ץ ושינוי. הסיעה שנכנסה לכנסת היא ברובה המכריע ניצית וכימעט ניצית. ברגע האחרון עוד סולק חיים ברילב, שהזדהה בפרשת אילון-מורה עם ההש"קפה היונית, מעמדתו הבכירה בממשלת-הצללים, ובמקומו בא הנץ יצחק רבין. המפד"ל הפסידה מכוחה — אך מה שיותר ממנה הוא כוח ניצי מובהק. ושוב — אין זאת שיוסף בורג הפך לפתע לאומן מטורף, אלא שגם בורג מבין מניין נושבת הרוח בתוככי מיפלגתו. זוהי רוח ניצית. הליכוד שוב אינו ברית בין חרות והליברלים. הליברלים נשחקו בין אבני-הריחיים של חרות ונטחנו עד דק. הליכוד שהתגבש במערכת-בחירות זו אינו אלא חרות-רבתי, בהנהגתו הבילעדית של מנחם בגין, חקובע בה את הטון על פי סיגנונו הישן-חדש.

התניה והגדרה

ובעוד שתנועת-השלום חוסלה בכנסת, נוספה בה סיעת התחייה — לא עוד סיעה של פורשים, ללא מנדט עצמאי, אלא סיעה הנמצאת בה בזכות בוחריה. הכנסת העשירית תהיה יותר ניצית מאשר הכנסת התשיעית, שהיתה ניצית מאוד. קולות-השלום בה יהיו קולות ענות-חלושה, אם יהיו בה ביכלל. לכך תהיה השפעה רבה על העתיד.

גם החלוקה העדתית עלתה במערכת-בחירות זו כפי שלא עלתה מעולם, והיא תטיל את צילה על הכנסת. כישלוננו של אחרון אבו-חצירא אינו צריך לגרום לאשליה. אבו-חצירא הובס מפני שלא ידע איך לרכוב על הגל העדתי. על הגל הזה רכב, בצורה הרבה יותר יעילה, מנחם בגין. הקולות של המפד"ל, שלא עברו לאבו-חצירא, נדדו אל הליכוד. התוצאות הן בעלות משמעות דמוגרפית ברורה לגמרי. החלוקה בין אשכנזים וספרדים אינה חדה — אך היא קיימת. המערך התבסס על השכבות של ישראל הוותיקה, עם אחיה כלשהי בקרב, "ישראל השנייה", ואילו הליכוד התבסס באופן מאסיבי על "ישראל השנייה", עם אחיזה כלשהי בשכבות של ישראל הוותיקה. הבוחרים של ד"ש חזרו אל המערך, וכך נוצר שוב גוש מאוחד של ישראל המסור-דרת, גוש שבלע גם את בוחרי שינוי, ר"ץ ושל"י, וברחוב הערבי את בוחרי רק"ח. כפי שהגדיר זאת חנוך שמיט, על סמך התוצאות: "כמה שיותר עשיר, יותר מערך". הגדרה קצת מוזרה לגבי מיפלגה האמורה להיות תנועת-עבודה סוציאליסטית. חלוקה דמוגרפית זו היתה קיימת גם בעבר. אך מעולם לא היתה כה בולטת, כה גלויה וכה מודעת.

בחירות בחברה דמוקרטית דומות לבחירות בבית-הספר. התלמידים אינם לומדים דבר בשעת הבחירות. הבחירות רק באות למדוד מה למדו התלמידים במשך השנה. בבחירות עצמן אין המדינה משתנה. הבחירות רק קובעות מה השתנה בה מאז הבחירות האחרונות, אילו תהליכים התחוללו בה, אילו כוחות עלו בה, ואילו כוחות ירדו. מבחינה זאת קבעו הבחירות לכנסת העשירית מה השתנה במדינה מאז הבחירות לכנסת התשיעית — וסיכמו מה אירע במדינה בכלל 30 שנות קיומה. מרכז הכובד המעמדי, החברתי, הפוליטי והעדתי זו לעבר הליכוד. הדבר התיבטא לא רק בתוצאות הבחירות עצמן, אלא גם בניצני המשא-והמתן הקואליציוני

השתחיל כימעט עם סגירת הקלפיות. היה ברור כי הגוש הדתי, שהיה לפני דור מתון ויוני, הפך בינתיים ניצי וקנאי. ממילא הוא נוטה אוטומטית לקואליציה עם הליכוד, וכימעט אינו מסוגל עוד להחיות את "השותפות ההיסטורית" עם המערך. מה גם לכך? בלי כל ספק: החינוך הלאומני-שובניסטי-דתי הניתן בבית-הספר הממלכתי, הכללי והדתי כאחד. דור שלם של ילדים דתיים, שגדל בחסות ממשלות המערך, שינה את פני המיפלגות הדתיות. ארבע השנים האחרונות, שבהן היה החינוך מסור בידי זבולון המר, שהוא בעצמו תוצר של החינוך הזה, הגבירו את התאוצה.

הוא הדין לגבי תהליך הניכור של בני "עדות המזרח", שגם הוא התרחש תחת ממשלות המערך. הוא יצר את הבסיס הדמוגרפי-הפסיכולוגי שעליו מתבסס עתה הליכוד.

המערך אשם בשני התהליכים ההרסניים האלה, והוא אוכל עתה את הדייסה שהוא בישל בעצמו.

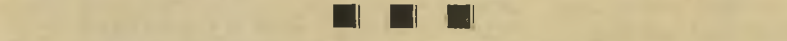
אין אלה תופעות חולפות. הן נוגעות לשורשי ההווייה הישראלית. בבחירות של 1981 נקבע שקיים עתה תיקו בין תופעות אלה ובין היסודות המייצגים עלידי המערך.

תיקו שבו יש עדיפות לליכוד. סיכויי הקואליציה — "הארכיטקטורה", לפי ההגדרה הקולעת של יוסף בורג — מבטאים את המציאות הזאת.

יש עוד תופעה, שבלטה מאוד בבחירות לכנסת העשירית. הן לא היו כלל בחירות לכנסת. למי היה איכפת מה יקרה בכנסת? מי התעניין ביכלל בטיב הסיעות, שתצי-סרכנה מחר לחוקק את החוקים, לפקח על הממשלה, לנצח על התקציב? כל הסיעות שדיברו על כך — של"י, ר"ץ, שינוי — ניזוקו. לציבור לא היתה הסבלנות לחשוב על קטנות מעין אלה. למעשה לא היו אלה בחירות ביכלל, אלא מישאל-עם. הנושא היה: "האם אתה רוצה או לא רוצה במנחם בגין?" כפי שכבר נאמר, היו אלה בחירות "נשיאותיות". אך במתכונת מסולפת ומסלפת, שאינה מאפשרת בחירה ברורה וישירה, וההורסת, אגב אורחא, את הכנסת. במישאל-העם הושג תיקו. מחצית הציבור רצתה בהמשך שילטונו של בגין, מחצית הציבור לא רצתה בו.

מנדט כזה יכול להספיק להרכבת ממשלה חדשה, שתוכל לתפקד רק בקושי. היא תוכל להחזיר את שארית סיני, אך היא לא תוכל לפעול למען השלום, לפתור את הבעייה הפלסטינית, לשקם את המשק, להבריא את החברה. משום-כך יש רגליים להנחה כי הכנסת העשירית תהיה כנסת קצרה, ושלא תכהן אלא כשנתיים. ועוד: המנדט שניתן עלידי מחצית הציבור למנחם בגין ניתן לו אישית. קשה לדעת מה יהיה גורלו של הליכוד בלי בגין.

אחת התוצאות החיוביות של בחירות אלה היא שהן סילקו מן הכנסת את הקאריקטורה העגומה ששמה סיעת פלאטור-שרון. הקומדיה המבישה הזאת נגמרה. נגמרה גם ההצגה על משה דיין. מעולם לא הונחתה על אדם, שהיה אך אתמול אליל לאומי, סטירת-לחי כה מצלצלת. הציבור שמע את דבריו — שגבלו בקיש-קושים — ותמה מה קרה לו. אבל דבר לא קרה לדיין: במשך כל השנים שפך על הציבור התחכמויות טפלות כאלה. אלא שהציבור רצה להאמין ששמע מפי דיין דיבריי-חוכמה, ואמצעי-התיקשורת עזרו לו להאמין.

כל עדת המוקינים, שהופיעו על המירקע במערכת-הבחירות, נעלמה כלעומת שבאה. וזה טוב. וגם ירידתו של הכוח הדתי היא טובה. אלא שכמו תמיד, אין לה משמעות פוליטית רבה. כל המפד"ל יכולה לאבד את מחצית כוחה, מבלי שהדבר יפגע בכוח-המיקוח שלה. להיפך: נדמה שככל שהמיפלגה מאבדת מנדטים, כן גובר כוח-הסחיטה שלה. בסוף עלול להתגלות כי המפד"ל היא המנצחת האמיתית והעיקרית בבחירות אלה, שבהן איבדה כימעט את מחצית-כוחה.

מחנה-השלום לא נחל כישלון. הוא נחל תבוסה מוחצת. לפניו עתה הברירה: להתחסל ולהתפרק, ולהניח את גורל המדינה בידי הניצים של הליכוד ו/או הניצונים של המערך — או להתחיל מחדש, מההתחלה. להתחיל מהתחלה — פירושו למתוח ביקורת אכזרית על עצמו, לבדוק במה שגה ובמה נכשל, היכן טעה בהערכת הכוחות האובייקטיביים, היכן איבד את הקשר עם הציבור, ואילו מעשים ממעשיו ומחדליו ממחדליו תרמו למפולת. להתחיל מהתחלה — פירושו לגבש תיאוריה חדשה ולצאת למאבק חדש. זוהי המשימה. היא מתחילה היום. 1 ביולי 1981